

УДК 371.2

К. І. ПРИХОДЧЕНКО (д-р пед. наук, проф.)

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,

Т. І. ЛЮРИНА (канд. пед. наук, проф.)

ДВНЗ «Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького»,

І. С. ВЕРЕД (викладач)

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ РОБОТІ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ МОЛОДІ

Стаття підносить актуальну проблему – якнайбільше реалізувати творчий потенціал кожного, хто прагне до свого вдосконалення. Пропонуються різні форми організації навчання, які значно вище освітнього стандарту. Це курси за вибором, спецкурси, факультативи. Позашкільна діяльність направлена на збільшення інтелектуального рівня, на формування ефективних розумових і мовних дій, на самореалізацію шляхом окремої словесної і творчої діяльності. Змістовна наповненість їх носить гуманітарний характер.

Ключові слова: курс за виборами, спецкурс, факультатив, організація позанавчальної роботи, особистісноорієнтоване навчання.

Постановка проблеми. Знання перетворилися на один із найважливіших чинників суспільного розвитку. Освіта сприяє гармонійному розвитку людини, реалізує весь її творчий потенціал, розкриває можливості, здатності, здібності. До таких форм роботи відносять спецкурси, курси за вибором, факультатив. Крім підвищеної ролі в навчанні і розвитку, такі форми роботи ще мають потенціал відтворення, на думку науковця В. Семенова, інтелігентності в людях і в суспільстві. А якщо підходити до організації позанавчальної роботи з позиції особистісно значущого підходу до проблеми, то всі загальні цілі – навчання, виховання і розвиток – повинні бути орієнтовані на задоволення потреб насамперед самої дитини. Без сумніву, брати рівень викладання вище державного стандарту, буде творчий вчитель, високий професіонал, здатний реалізувати свій потенціал в педагогічному вдосконаленні.

Мета і завдання. Ставлячи за мету роль поза навчальної роботи у формуванні особистості, зокрема такої її форми, як факультатив, будемо прагнути виконувати такі завдання: дати загальну характеристику кожному із видів поза навчальної роботи; описати блок гуманітарної освіти вище державного стандарту.

За висловом видатного французького вченого Луї Пастера, шанс обирає того, хто до цього готовий. Робота, розпочата на занятті, має бути продовжена на факультативах, спецкурсах, які допомагають побачити і осмислити нові грані.

Наукові дослідження, означування проблеми. Зазначена проблема є об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. Особливості психологічного розвитку молоді представлені в дослідженнях М.Є.Артемова, В.М.Алфімова, Г.В.Тимошко, І.Бега, Л.Божович, І.Кона та інших [1-4]. Психолого-педагогічні та організаційно-методичні аспекти формування педагогом творчої особистості засобами позанавчальної роботи вивчають В.Вербіцький, Л.Ковбасенко, В.Мачуський, Г.Пустовіт, Т.Сущенко, О.Назаркін та інші дослідники [5-19].

Основний зміст статті. Рання юність, що охоплює вікові межі 14-17 років, є завершальним етапом формування творчої особистості, вибором освітніх траєкторій, що сприяє удосконаленню, розвитку креативної діяльності, періодом її переходу до дорослого життя. Перед молоддю постає необхідність реалізувати свій інтелектуальний потенціал, самовизначитися, обрати свій життєвий шлях. Головним новоутворенням молодого віку є відкриття власного "Я", розвиток рефлексії, усвідомлення своєї індивідуальності, поява життєвої мети, пріоритетних індивідуальних цінностей. Молода людина намагається досягти незалежності у поведінці (бажає самостійно вирішувати важливі питання своєї життєдіяльності), прагне емоційної автономії (намагається вільно реалізувати свої емоційні стани, мати власні уподобання). Формується моральна та ціннісна незалежність (реалізується право на власні погляди, норми життєдіяльності, ціннісні орієнтації). Особистість характеризується духовним взаємозбагаченням, рефлексією, усвідомленням, виробленням життєвих цілей, суб'єктивними позиціями.

За словами дослідника О.Г. Кучерявого, “результати аналізу сучасного стану освіти дають підставу говорити про наявність у цій системі головного протиріччя між об’єктивною потребою дітей у розвитку й недостатнім для цього рівнем використання можливостей виховання” [18,с.61].

Підтримати молоду людину в її екзистенційних пошуках допомагають факультативні курси, курси за вибором, спецкурсами. Навчальна діяльність на факультативах, курсах за вибором, спецкурсах сьогодні розглядається як одна з головних ланок безперервної освіти в системі виховання всебічно розвиненої особистості, найбільшого розкриття її задатків і нахилів.

Пропонуємо такий гуманітарний блок авторських програм, як: “Пароніми української мови” [15,с.4-93]. Курс спрямований на розвиток мовленнєвої компетентності молоді, на розширення їх мовного запасу, на розвиток уміння застосовувати набуті знання в будь-яких мовленнєвих ситуаціях. Програма супроводжується словником паронімів – пропонується для практичної роботи 327 паронімічних пар.

Сприятиме розширенню мовленнєвих можливостей, збагаченню етикету. Спецкурс “Етнолінгвістика як засіб формування духовності людини” [17,с.5-21]. На заняттях буде можливість знайомитися з невичерпною скарбницею – етнововних елементів – дум, легенд, гаївок, коломибок, обрядової поезії як багатоярусного шару українського лексикону. Навчаючись учні будуть знаходитися в колі національно орієнтованої лексики як відбитку світобачення і світосприймання українців. Увазі представляються етнографізми як національна деталь у збереженні типових життєвих ситуацій. Вказується важливість змістотворчого чинника національно-культурної лексики. Акцент робиться і на ролі регіоналізмів у поглибленні опанування мовою як найважливішим чинником національної свідомості. Містить етнічний напрямку розвитку особистості й факультатив “Народна драма”. Саме заняття на факультативі такого напрямку підвищуватимуть інтерес до народної творчості, загалом до українського драматичного мистецтва, зокрема до живого вертепу як найвищого досягнення аматорського мистецтва.

Безперечно, сприятимуть розвитку творчого мислення курси за вибором “Підготовка творчих робіт” [16,с.44-51] та “Основи мовознавчих досліджень” [17,с.22-32]. Перший вчить образному мисленню, спонукає до нових словесних пошуків, допомагає розкрити творчу індивідуальність. Другий формує науково-дослідницькі уміння. В основі обох курсів лежить концепція навчання через управління розумовою діяльністю, розробленою науковцем Л.Б. Ігельсоном. Завдання педагога – моделювання спеціальних умов, які забезпечуватимуть перехід від традиційних форм організації навчальної діяльності до розвинених, проблемних, інтенсивних. Відвідуючи заняття факультативу “Фразеологія перекладів (на матеріали творів М.Лукаша)” [15,с.96-102], буде дізнаватися про перекладацьку діяльність М.Лукаша та його спільну роботу з іншими майстрами перекладацької справи. Заглибитися в таку творчу діяльність письменників, як перекладацька діяльність, допоможе і факультатив “Українські письменники-перекладачі”. Вказані факультативи, спецкурси, курси за вибором спрямовані на удосконалення змістової лінії державного освітнього стандарту “Українська мова”.

Розширять можливості другої змістової лінії “Українська література”, на наш погляд, наступні факультативи: “Олесь Гончар і слов'янські літератури” [15,с.103-108], “Світова література в перекладах українських майстрів слова”, “Українські письменники-перекладачі”, “Аналіз літературного твору”, “Природа в творах українських письменників”, “Література як мистецтво слова”, “Українські письменники в художній літературі”.

Дамо характеристику кожному з них. Так, факультатив “Олесь Гончар і слов'янські літератури” [15,с.103-108] допоможе показати тематичну широчінь письменника, незвичайність стилю, спорідненість тем його творів та творів письменників світової літератури Є.Станева, Д.Фучеджієва, А. Гуляшки, А.Накінського тощо. Це практично неможливо зробити на заняттях з української літератури із-за браку часу. Також допоможе молодим людям глибше познайомитися з кращими надбаннями світової етнічної думки факультатив “Світова література в перекладах українських майстрів слова”. Це сприятиме вихованню підростаючого покоління освіченим і гармонійним. За допомогою українських майстрів перекладу буде надана можливість познайомитися зі світовою скарбницею письменництва. А, вивчивши досконало ту чи іншу іноземну мову, прочитати твір в оригіналі, співставивши із зробленим перекладом, переконатися в їх досконалості, в точності передачі думки автора. Адже переклади – це по суті художні твори. Перевірені часом, вони акумулювали в собі кращі здобутки людської естетичної думки, ідеї гуманізму, добра та справедливості. Перекладач, подарувавши читачам неперевершені шедеври художнього слова, виступає як автор і як співавтор.

Основні завдання, які покликані вирішувати факультативні заняття з удосконалення методики аналізу літературного твору пов'язані із завданням сучасної освітньої системи – задоволенням потреб суспільства в становленні та розвитку творчих, діяльних, обдарованих громадян, збереженням духовності, збагаченням та розвитком інтелектуального багатства нації. Відвідуючи заняття факультативного курсу “Аналіз літературного твору”, учні здійснюватимуть такі види аналітичної роботи, як: культурологічний, хронологічний, компаративний, лінгвістичний, фонетико-стилістичний, морфолого-стилістичний, синтаксично-стилістичний, лексико-стилістичний, аналіз тексту; відбуватиметься знайомство з морфемно-словотворчими засобами, що розвиватиме мову й мовлення навчаючих. А для цього, як справедливо зазначав М.М. Архангельський, необхідна їх власна активна розумова діяльність.

Викличе в навчаючих інтерес і курс за вибором “Українські письменники в художній літературі”. Він допоможе познайомитися з невідомими чи маловідомими сторінками із життя письменників, твори якого вивчаємо, що розширить сферу зацікавлень і уподобань. У цій державній ваги справі першочергова роль належить словеснику, одержимому в любові до вихованців. Саме на такого учителя-любомудра розраховане викладання означеного курсу, що допоможе формуванню якісно нового світогляду зростаючої людини.

Вивчаючи спецкурс “Природа в творах українських письменників”, навчаючі зможуть краще засвоїти курс літератури в цілому. Зміна умов навчання – введення нових предметів як спецкурсів, факультативів, курсів за вибором – збігається зі складним підлітковим періодом переходу від дитинства до дорослості. Коли пізнавальні інтереси стають більш стійкими, з'являються нові мотиви навчання, змінюються критерії самооцінки та оцінки навколишнього світу, досягаються якісні зміни у способах навчальної діяльності, формуються воля і характер, проявляється прагнення до неформального спілкування і лідерства, починається систематичне вивчення основ наук. На позитивнотворчий особистісний розвиток спрямований і факультатив “Література як мистецтво слова”. Адже викладання літератури сьогодні вимагає виховання здатності повноцінного сприймання емоційно-образної специфіки того чи іншого літературного твору, сприяє життєвій самотворчості. Непорушною істиною є й те, що естетичну насолоду, виховну дію художнього твору відчуває лише читач високої культури, який має розвинене асоціативне мислення, відтворювальну увагу, емоційну чутливість.

Осібнo нами виділяється третя група спецкурсів, курсів за вибором, факультативів, які носять інтегрований характер, і в однаковій мірі будуть корисними як для удосконалення молоді з української мови, так і з української літератури. Можуть вони бути використані викладачами з інших дисциплін, це “Українські паремії (прислів'я, приказки, загадки)” [16,с.5-12], “Риторика” [16,с.13-43], “Історія книгодрукування” [16,с.147-166], “Українські художники - ілюстратори” [17,с.155-175], “Український живопис” [16,с.129-146]. Спрямовані вони на підвищення інтелектуального рівня, на формування ефективної мисленнєво-мовленнєвої діяльності, зрештою вийти на шлях самореалізації через власну словесно-творчу діяльність, емоційно-духовну сферу.

Пізнавальна та творча діяльність стають домінуючими видами активності зростаючої людини, здатної самостійно розуміти, оцінювати, займати правильну позицію, приймати та реалізувати адекватні рішення в нестандартних умовах, а нова соціальна позиція змінює його ставлення до навчання та його змісту. Молодь прагматично оцінює свою освітню діяльність, близькі та далекі перспективи (особистісний розвиток, можливість здобуття престижної професії, досягнення матеріального добробуту). У них формується нова мотиваційна структура навчання: мотиви, пов'язані із самовизначенням та підготовкою до самостійного життя (орієнтація на майбутнє), широкі соціальні мотиви (прагнення стати повноцінними членами суспільства, мати можливість конкурувати на ринку праці за рахунок власної компетентності та ерудованості), інтерес до змісту та процесу навчання (інтерес до методів наукового дослідження, самостійного пошуку інформації) [1,с.4].

Виховний процес формується як моно-суб'єктивна, цілісна психолого-педагогічна діяльність, спрямована на людину, на особистість, її внутрішню культуру, функцій в новому відкритому суспільстві через життєву само творчість, цінність людського ресурсу – розвитку і саморозвитку на культурному тлі людства, розкриття власних, особистісних цінностей. Орієнтація домінує у бік самостійної мово-сміслової діяльності аудиторії, захопленої етнолінгвістичним аспектом як національною цінністю, здатною давати ґрунтовну аргументацію з позиції соціуму, вартісних якостей духу народу, його світобачення і світосприймання.

Важливим аспектом психологічного розвитку особистості є інтенсивне інтелектуальне дозрівання, в якому провідну роль відіграє мислення, створення сприятливих умов для самостійного

зростання, відмова від гіпертрофованої взаємодії, включення особистого досвіду, уміння проектувати взаємодію. Це відображається у таких якісних змінах особистості, як:

- збагачення умінь та навичок розумової діяльності, способів та прийомів здобуття нових знань;
- формування наукового світогляду;
- потреба в науковому обґрунтуванні та доведенні власних думок, висновків на основі логічних доказів;
- зростання ролі наукових гіпотез, пошукових міркувань;
- перехід до вищих рівнів абстрагуючого та узагальнювального мислення;
- індивідуальний стиль пізнавальної та творчої діяльності;
- оволодіння складними інтелектуальними операціями, збагачення саморозвитку та життєдіяльності;
- розвиток творчих рис характеру (цілеспрямованості, ініціативності, наполегливості, самостійності, оригінальності, організованості, працелюбності тощо);
- формування творчих якостей інтелекту учасників (логічного, діалектичного та цілісного сприйняття дійсності, творчої уяви та фантазії, інтуїції, уваги та пам'яті, що формуватиме вміння спільно визначати і розв'язувати життєві задачі, розробляти інноваційні проекти);
- творчу свідомість педагога і його вихованців, яка виявляється у самопізнанні та адекватній самооцінці, самоорганізації, самореалізації та самовдосконаленні творчої особистості;
- постійне зростання потенціалу креативної діяльності – бажання систематично здобувати нові знання, набувати вміння, навички, творчо їх використовувати;
- корекція психічних якостей творчої особистості, її темпераменту, властивостей нервової системи (чутливості, пластичності, працездатності) та відповідно до них доцільного індивідуального стилю діяльності й поведінки, у процесі чого використовуються найкращі та коригуються слабкі (з точки зору вимог позитив творчої діяльності, критичного мислення) якості нервової системи конкретного вихованця та педагога).

Висновки і перспективи подальшої роботи. Таким чином, елективні курси є чи не найважливішим елементом професійного навчання і продуктивним способом максимальної індивідуалізації можливостей кожної особистості. Вони порівняно з профільними предметами мають більшу варіативність змісту, посилюють практичну і дослідно-експериментальну складову профільного навчання, характеризуються нестандартністю, діяльнісним характером, з урахуванням інтересів та потреб навчаючих. Такий підхід до організації навчального процесу ставить молодь в ситуацію самостійного професійного самовизначення, побудови індивідуального життєвого шляху. Багатовекторний комплекс культури дає можливість особистості реалізувати свою соціокультурну ідентифікацію та визначити своє місце в суспільстві, досягти злагоди в ньому, зрозуміти відмінність між добром і злом, виробити внутрішню, насичену переживаннями, емоційним ставленням, соціальними і духовними потребами, ціннісними орієнтаціями.

Список використаної літератури

1. Алфимов В. Н. Творческая личность старшеклассника: модель и развитие / В. Н. Алфимов, Н. Е. Артемов, Г. В. Тимошинко. - К.; Донецк, 1993. – 144 с.
2. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех // Виховання особистості: Навчально-методичний посібник: у 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2. – 2003. – 344 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Л.И. Божович. – Воронеж: НПО МОДЗК, 1995. – 352 с.
4. Вербицкий В.В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня (з досвіду сталого розвитку еколого-натуралістичної освіти): монографія / В.В. Вербицький. – К.: Деміур, 2002. – 230 с.
5. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Ковбасенко Л.І. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного навчального закладу: Методичний посібник / Л.І. Ковбасенко. – К.: ІМЗН, 2000. – 53 с.
7. Мачуський В.В. Формування творчої активності старшокласників у клубах навчальних закладів: Навчально-методичний посібник / В.В. Мачуський, В.Ю.Гаврилюк. – Біла Церква: КОПОГЖ, 2006. – 216 с.
8. Пустовіт Г.П. Концептуальні засади сучасної освіти і виховання учнів: науково-методичний посібник / Г.П. Пустовіт. - Грамота, 2005. – 208 с.

9. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка: Навчальний посібник / Т.І. Сущенко. - К.: ІСДО, 1996. – 144 с.
10. Сисоєва С.О. Педагогічні технології творчого розвитку особистості: проблеми і суперечності // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: матеріали міжнародної наукової конференції (16-17.05.2000 р.) / За ред. С.О. Сисоєвої і О.Г. Романовського. – Х.: ХДПУ, 2000. – с. 84-90.
11. Назаркін О.А. «Основні принципи підготовки курсантів МВС, ефективних дій в екстремальних ситуаціях шляхом упровадження проблемно-ситуативного навчання» / О.А. Назаркін // Проблеми освіти. – 2006. - № 43. – С. 34-39.
12. Приходченко К.І. Плескаймо творчу особистість: монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк: Витоки, 1999. – 264 с.
13. Приходченко К.І. Творче освітньо-виховне середовище: теоретичний і практичний концепт: монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2011 – 388 с.
14. Приходченко К.І. Формування творчого освітньо-виховного середовища в загальноосвітніх закладах гуманітарного профілю: монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк: Вид-во «Донеччина», 2007 – 640 с.
15. Приходченко К.І. Факультативи з української мови та літератури. Вип. 1 / К.І. Приходченко. – Х.: Вид. група «Основа», 2008 – 157 с.
16. Приходченко К.І. Факультативи з української мови та літератури. Вип. 2 / К.І. Приходченко. – Х.: Вид. група «Основа», 2010 – 174 с.
17. Приходченко К.І. Факультативи з української мови та літератури. Вип. 3 / К.І. Приходченко. – Х.: Вид. група «Основа», 2011 – 175 с.
18. Приходченко К.І. Роль творчого освітньо-виховного середовища у формуванні в учнів читацької культури / К.І. Приходченко // Рідна школа. – 2006. - №10. – С. 38-40.
19. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / О.Г. Кучерявий. – К.: НВП, Вид-во «Наукова думка» НАН України, 2011 – 464с.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2013

К. И. Приходченко

ГВУЗ «Донецкий национальный технический университет»,

Т. И. Люрина

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого,

И. С. Веред

ГВУЗ «Донецкий национальный технический университет»

Личностно ориентированный подход во внеучебной работе как социокультурная идентификация молодежи

Статья поднимает актуальную проблему – как можно больше реализовать творческий потенциал каждого, кто стремится к своему усовершенствованию. Предлагаются различные формы организации обучения, которые значительно выше образовательного стандарта. Это курсы по выбору, спецкурсы, факультативы. Внешкольная деятельность направлена на увеличение интеллектуального уровня, на формирование эффективных мыслительных и речевых действий, на самореализацию путем отдельной словесной и творческой деятельности. Содержательная наполняемость их носит гуманитарный характер.

Ключевые слова: курс по выбору, спецкурс, факультатив, организация внеучебной работы, личностноориентированное обучение.

K. Prikhodchenko

Donetsk National Technical University,

T. Lyurina

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

I. Vered

Donetsk National Technical University

Person-oriented Approach to Extracurricular Work as Socio-cultural Identity of Youth

The article raises a pressing problem - to realize the creative potential of everybody who aims at self-improvement. We propose various forms of organization of training which are much higher than educational standards. These are elective courses, special courses. Their content is of humanitarian nature. Extra-curricular activities are carried out in three directions aimed at increasing the level of speech culture

by improving the existing line of state education standards for Literature and special courses, elective courses, special courses, which are integrated and will be equally useful to the youth.

All universal developing vectors are directed on increasing the intellectual level, the formation of effective thinking and speech acts, on self-realization through separate verbal and creative activities. Doing special courses “Ethnolinguistics as a means of personal spiritual formation”, “Nature in the works of Ukrainian writers”, elective courses “Ukrainian paradigm”, “Preparation of creative works”, “Basics of linguistic research”, open class “National Drama”, “The phraseology of translation (on the material of N. Lukash)”, “Oles Gonchar and Slavic literatures” and others will help support the young people in their existential searching, in identity realization, in realization of life goals. Informative and creative activity becomes dominating in the youth life, and we contribute to the formation of such personal qualities as independent evaluation, deep feelings, choosing the right position to accept and understand the relevant solutions in unusual circumstances.

Key words: *elective course, special course, open class, organizing extracurricular activities, person-oriented learning.*